

"החסידות שנתחדש ונתגלה מלמעלה ע"י המלחמה"

פרשייה מרתקת בהיסטוריה העמים
ובתולדות החסידות

הרב יצחק קפלן

בשנת תקט"ז, 1756 למנינם, פורצת באירופה מלחמה אדירה, מלחמה שעתידיה לשנות את פני ההיסטוריה, ולימים תוגדר כ"מלחמת העולם הראשונה האמיתית". במלחמה זו מעורבות כמה מהממלכות העיקריות המושלות באירופה באותם ימים – רוסיה, צרפת, אוסטריה, ספרד, בריטניה, פרוסיה (ממלכה קדומה שכללה את צפון גרמניה וחלקים מפולין) ופורטוגל. עם הזמן הקרבות חורגים מגבולות אירופה, כאשר בריטניה וצרפת נאבקות על הגמוניה עולמית באמריקה, באפריקה ובהודו.

אירופה של אחרי המלחמה היא אירופה שונה לחלוטין מזו שלפניה. גבולות בין מדינות השתנו ובריתות חדשות נכרתו. מי שיוצא מן המלחמה כשידו על העליונה הוא **פרידריך השני מלך פרוסיה**, שהוביל את צבאו, באמצעות אסטרטגיה חדשנית, לניצחון מזהיר בחזית האירופית.

אך מה לנו ולמלחמה זו? הנה על כגון זו "אמר הבעש"ט ז"ל **שהיה איזה מלחמה ז' שנים בין שני גויים בשביל שיתבררו הקולות מתרועת המלחמה כו' וייעשה מהם איזה ניגון, שיעבוד הצדיק את ה' בניגון ההוא**"².

האם דיבר הבעש"ט על מלחמה זו? קשה לדעת. הבעש"ט נסתלק בעיצומה של המלחמה ובטרם מלאו לה ז' שנים... גם מהות הניגון שעשה אותו צדיק מתרועות המלחמה תישאר סתומה ונעלמה. אך זאת נדע – שהדי המלחמה העולמית מגיעים גם לאוזניהם של היהודים, ביניהם שני גדולי עולם המאירים את העולם כולו בתורתם ובעבודתם. השניים, הלומדים יחדיו בחברותא, מפיקים מצלילי המלחמה 'ניגון' ערב במיוחד, ולא מן הפן המוזיקלי... אך כאן עלינו להתחיל מן ההתחלה.

1. כך תיאר אותה מדינאי מפורסם בספרו על תולדות המלחמות.

2. מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ה ח"א ע' רא.

יסודות מוטמנים

אין ספק כי ההתחקות אחר עקבות רעיוניו של רבינו בכתבי החסידות הראשונים שקדמו לו היא מלאכה מרתקת במיוחד. אלא שעריכת "מחקר" כזה על כתבי רבינו בכללותם הריהי משימת חיים שלימה, ולא כל איניש כדאי וראוי לכך. ברשימתנו זו נסקור עיקר אחד, אבן יסוד בעבודת ה' על פי דרך החב"ד, המופיע ב"לקוטי תורה" בהרחבה ללא ציון מקורו. כפי שנראה להלן, לפני פטירתו העיד רבינו הזקן עצמו כי יסודו בדברים יוצאי דופן בתוכנם ובסגנונם ששמע מהרה"ק רבי אברהם 'המלאך' נ"ע, בנו יחידו של המגיד ממעזריטש.

סוד בכפר פיענא

עד כמה השפיעה דמותו של רבי אברהם המלאך על רבינו ושיטתו - יש ללמוד מן הדברים שכתב באגרתו הידועה אל הרה"ק רבי אברהם מקאליסק נ"ע², כי "מילי דחסידות" אשר הוא משמיע לתלמידיו הם "אמרי פה קדוש רבנו הגדול זללה"ה ובנו נ"ע ממעזריטש"!

על הקשר בין שני גדולי עולם אלו כותב הרה"ק ר' יהושע מונדישין ע"ה ברשימתו המופיעה בספר "מגדל עז"³:

קשרים מיוחדים היו בין האדמו"ר הזקן לבין רבי אברהם; שניהם היו בבחינת "תלמיד חבר" איש לרעהו, חברים ללימוד ה'נגלה' והחסידות, כשר"א תלמיד לרש"ז בנגלה והאחרון תלמיד "המלאך" בחסידות - זאת בנוסף להיותם חברים בקבלתם מהרב המגיד ממעזריטש ששייתף את הרש"ז בלמדו בפרטיות עם בנו ר"א. גם אחר הסתלקות המגיד קבל עליו הרש"ז את ר"א כרב ונסע אליו כתלמיד במשך זמן מה.

בתקופות אלו קיבל אדמו"ר הרש"ז מ"המלאך" ענינים יסודיים בחסידות שהיו לתשתית שיטת חב"ד, ולפיכך התייחס אליו הרש"ז כאל "רבו מובהק"... יחסו הנפשי של הרש"ז אל השניים כאל רבותיו המובהקים מתבטא גם בכך שאת שם בנו הגדול קרא דובער כשם רבו המגיד, ובנו השני - ר' חיים אברהם - נקרא על שם "המלאך"...

רבינו הגדול, רבי שניאור זלמן מליאדי בעל התניא, היה כל ימיו כמעין המתגבר. כל ההוגה בתורתו עומד משתאה מן ההיקף הגדול של משנתו החסידית העיונית, עד שאין לך כמעט נושא ותחום שלא ביארו ופירשו לפי דרכו והאירו באור חדש (כל זאת מבלי נגוע כלל במעשהו בעיון ההלכה ובפסיקה, עולם שלם העומד לעצמו וקובע ברכה לעצמו). בדרושי ומאמריו ירה את אבני הפינה של משנת חב"ד כולה, וכל מה שלימדו ופירשו אדמו"רי חב"ד אחריו אינו עומד אלא על היסודות שהעמיד הוא.

מלבד "לקוטי תורה" (רב הכמות מכולם, והשני בחשיבותו אחרי "התניא"), "תורה אור" וה"סידור", מפרנסים דרושי החסידות שלו גם כ"ו כרכים של "מאמרי אדמו"ר הזקן", שהם כברייתות אשר לא נכללו בשישה סדרי משנה.

תורתו של רבינו הריהי מיוסדת כמובן על תורת רבותיו שבצלם ישב, ועל אמרי פיהם הקדושים העמיד את כל בניינו המשוכלל, כפי שהעיד בעצמו לא אחת¹. בראשם כמובן רבו המובהק המגיד הגדול ממעזריטש, תלמידו ומוסר שמועותיו של מורנו הבעש"ט. כל תלמיד נבון ההוגה ב"מגיד דבריו ליעקב" או ב"אור תורה", יחזה בפלא, כיצד חטיבות שלימות שבספר התניא מקופלות בתוך מאמרים קצרים, יוקדים ומאירים כלפיד אש, של הרב המגיד נ"ע.

אולם, בתוך יכול עצום זה, רק לעתים רחוקות מאוד נזכרים שמותיהם של רבותיו להדיא. בארבעת חלקי ספר התניא נזכרים הבעש"ט והמגיד פעמים ספורות בלבד, וכך גם לאורך ולרוחב הדרושים שבשאר ספריו. אף שפע הציונים ומראי המקומות שבהם עיטר נכדו רבינו הצמח צדק את המאמרים שב"לקוטי תורה", הריהם מפנים אל דברי חז"ל שבתלמודים ובמדרשים, הוזהר הקדוש, כתבי האר"י ושאר ספרי המקובלים, ואילו מה שקיבל מרבותיו שוקע בתוך בניין תורת החב"ד כיסוד הטמון בעמקי הארץ, שאינו ניכר לעין המהלך והמטייל בחדרי הבניין.

1. ראה הקדמת ספר התניא ובאגרת המצינת בהערה הבאה להרה"ק ר' אברהם מקאליסק.

2. אגרות קודש ע' שם.

3. ע' שפט. ושם מראי מקומות מפורטים לכל הפרטים הנזכרים כאן. וראה שם בהמשך הרשימה בהרחבה אודות הנידון במאמר זה.

עשר בחינות מקבילות בסטרא'אחרא, המכונות "עשר כתרין דמסאבותא".

אבל מה לנו להאריך בהקדמות, כיוון שהדרוש עצמו כפי שנכתב בלקוטי תורה הריהו בהיר ומוכן היטב לכל קורא:

הנה עשר ספירות דקדושה וכנגד זה עשר כתרין מסאבותא, והם זה לעומת זה, אברהם חסד דקדושה וישמעאל חסד דלעומת זה.

ופירוש אברהם שיצא ממנו ישמעאל, שיצא ונפרד ממנו כפירוד הסיגים מן הכסף כו'. יצחק גבורה דקדושה וכנגדו גבורה דקליפה. אבל אין ישמעאל כנגד יצחק, כי אין ביכולת כל מדה שבלעומת זה להיות מנגד רק למדה שכנגדו בקדושה. והאהבה זרה היא מנגד לאהבה דקדושה. וזהו זה לעומת זה, כי שתיהן הן מדות שוות, רק חסד דקדושה הוא אהבה לאלקות והמנגד לזה הוא אהבה זרה, חסד דקליפה. אבל אינה מנגדת לבחי' גבורה דקדושה שהוא מדת היראה והפחד, ור"ל שלגבי בחי' אהבה דקדושה תוכל האהבה זרה להתגבר לפעמים, ע"ד ולאום מלאום יאמץ (בראשית כה, כג), משא"כ ע"י שיצטרף ג"כ מדת היראה דקדושה, הנה לגבי בחינה זו אין כח כלל באהבה זרה לעמוד כלל. והיינו לפי שאינה כלל הלעומת זה של היראה עד שיהיה שייך על זה אפילו לעתים ענין ולאום מלאום יאמץ.

מתוך הבנה זו מתבאר באופן מופלא מעשה הבארות המסופר בתורה באריכות, שחפרם אברהם וסתמום פלשתים אחרי מותו, ויצחק שב וחפרם:

וזהו ענין שבארות שחפר אברהם סתמום פלשתים אחרי מות אברהם (שם כו, טו). כי פלשתים ליצנים היו, בחי' הוללות ושמחה דקליפה, ולכן אחרי מות אברהם, היינו בהסתלקות האהבה דקדושה, יש יניקה לחיצונים מהבארות שהוא בחי' אהבה הנמשכת כמים שמבחי' אברהם, והיינו להיותן לעומת זה של בחי' זו דקדושה. אבל ע"י חפירה דיצחק שחפר עוד הבארות הללו דאברהם לא נפסקה עוד נביעתם, שאין להוללות ושמחה דקליפה יכולת כלל לעמוד נגד מדת היראה והפחד דקדושה, שהרי אינן כלל לעומת זה של היראה כו'.

והנה גם בחינת יצחק, שהוא מדת היראה ופחד דקדושה, כשהיא רק לבדה יש לה ג"כ מנגד מבחי' הגבורה דקליפה, וכמו יראה רעה או כעס וכו'. כי אף שע"פ רוב יש כח ועוז בכל מדה דקדושה לבטל המדה

דקליפה המנגדת לה, כי יש יתרון לצד הקדושה על הקליפה כיתרון האור מהחושך, עם כל זה לפעמים נאמר ולאום מלאום יאמץ כנ"ל. והיינו דוקא נגד מדה א' דקדושה. אבל ע"י הצטרפות והתכללות גם המדה השנית דקדושה להיות התכללות אהבה ויראה, אז לא יוכלו המנגדים שבלעומת זה לנגוע בהן.

ומן הבאר דאברהם ויצחק, אל הבאר של יעקב - היא הבאר שממנה גלל את האבן:

ועל זה נאמר (שם כט, ב) ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר כו', כל העדרים דייקא, היינו התכללות המדות, ואזי וגללו את לב האבן המטמטם הלב כו'.

אמנם כל זה במדות חסד וגבורה. אבל בחי' יעקב הוא בריח התיכון, ומדתו אמת... והיינו להיות כי התפארת הוא המחבר חסד וגבורה... וכיון שכן, שהוא כלול חסד וגבורה, על כן לא יוכלו החיצונים לינק ממנו, וכמ"ש (שם לב, כו) כי לא יכול לו, וכתב (שם, כט) כי שרית כו', ולכן הוא בלבדו גלל האבן מעל פי הבאר כו'.

ולכן נקראת מדה זו אמת כמ"ש (משלי יב, יט) שפת אמת תכון לעד, שאין למדה זו הפסק מחמת הלעומת זה כו'. משא"כ במדות חסד וגבורה שהן כל אחת רק קו אחד כו', ולכן יוכל להיות שם שינויים והפסק ואין זה אמת גמור, משא"כ בבחי' יעקב, וזהו תתן אמת ליעקב (מיכה ז, כ)...

מתקפה משולבת

יסוד נכבד זה שלימד רבינו נזכר לאחר מכן בכמה מקומות נוספים, מהם ב"אור התורה" של הצמח צדק. ובמקום אחד⁵ הריהו מוסיף שלוש מילים נעלמות: "על דרך אטאקירען". "אטאקירען" פירושו - "התקפה" או "מתקפה". וכאן אנו באים לתולדותיו של המונח הצבאי.

ההתקפה, כצורת לוחמה, מופיעה לראשונה על במת ההיסטוריה בשנות ה'ת"ק. לפני כן התנהלו המלחמות בעיקר באמצעות קרבות פנים אל פנים, חץ כנגד חץ וחרב כנגד חרב, ובניצחון זכה מי שצבאו היה גדול וחזק יותר. היה זה פרידריך השני מלך פרוסיה שבחר בשיטת המתקפה, שעיקרה, כפי שיתבאר לפנינו, התמקדות במטרה אחת וריכוז

5. אור התורה דברים ע' א'תמב.

נ"ע בפיענא, כמדומה לי ביום ו' עש"ק שלפני הסתלקותו, שאמר לי בשם הרב הקדוש ר' אברהם בהמגיד נ"ע ממעזריטש, וזה מאמרו, החסידות שהוציא הרב הק' ר' אברהם נ"ע מן המלחמה שהיה אז בימיו הנק' זיבען יאריקע קריג⁶ בין פרידריך מלך פרייסין לשאר המלכים...

הרשימה האחרת כוללת את אותו התוכן בשינויים קלים. כך לדוגמא, במקום המשפט "החסידות שהוציא הרב הק' ר' אברהם נ"ע מן המלחמה", נאמר שם כהאי לישנא - "החסידות שנתחדש ונתגלה אז מלמעלה על ידי המלחמה". לאמור, מדובר בהתגלות עליונה, שסיבבה ההשגחה שהופעתה תהיה דווקא על ידי אותה מלחמה, מלחמת שבע השנים.

ממשיך הצמחצדק וכותב⁷:

כי סדר מערכות המלחמה תמיד, שמחלקים כל אחד החיל שלו לג' חלקים, חלק א' באמצע ונק' דופן האמצעי ושתי ידות מימין ומשמאל, וכן מסדר גם הצד שכנגדו לג' חלקים כאלו, ונלחמים אלו מול אלו. והצלחת פרידריך אז ע"י [תשועת ה' לו מלמעלה], שנתחכם שיסדר כל ג' מחנות שלו נגד מחנה וחלק א' של השונא...

וכאן הוא מוסיף:

וזהו הנק' אטאקירען.

שיטה זו היא המכונה "התקפה", בשונה כאמור מסדרי המלחמה הרגילים. כאן יש לציין שוב את "כלל האצבע" הנזכר, שלצורך התקפה ראוייה לשמה יש צורך בכוח העולה פי שלוש על הכוח שכנגדו.

כיון שכל ג' מחנות שלו מסבבים מחנה א' של השונה, דע"ז מתגבר בודאי עליה, ואח"כ יעשה כן למחנה ב' של השונא וכן לג' עד כלותם.

והענין הוציא מזה הרב הק' ר"א ז"ל בעבודת ה' שהיא מלחמת היצר, דזה לעומת זה עשה האלקים, וכמו שיש מדות בקדושה [הנחלקים דרך כלל לג' קוין ימין ושמאל ואמצע] שהן אהבה ויראה ורחמנות או

ממראות קרבות מלחמת שבע השנים בציורים בני התקופה

כוחות רבים כנגדה. "ליתרון התוקף עומדת היכולת לריכוז המאמץ. התוקף בדרך כלל יעדיף לתקוף אם הוא ביתרון מספרי או איכותי על פני המגן. לפי כלל אצבע ידוע, על התוקף להיות ביתרון ביחס של שלוש לאחד על המגן". למעשה, בזכות שיטותיו המתוחכמות של פרידריך, ניצחו הפרוסים באותה המלחמה אף שהיו בנחיתות מספרית.

כפי שרומז כאן הצמחצדק, הופעתה של ההתקפה בשדה הקרב שימשה משל לרעיון האמור לעיל. לא מלחמה של כוח כנגד כוח, אהבה כנגד אהבה ויראה כנגד יראה, אלא "ונאספו שמה כל העדרים" - הכרעת האויב באמצעות ריכוז כל הכוחות יחד. ריכוז זה מיוצג על ידי יעקב, מידת התפארת, שמהווה שילוב של המידות שקדמוהו, כך שהוא גולל את האבן לבדו. זוהי מעלתו המיוחדת של יעקב, "בחור שבאבות", אשר "מיטתו שלמה" וכל בניו הולכים בדרכו, ללא כל נתינת מקום למידה מקבילה בסטרא אחרא.

מה שכתב הצמחצדק ברמיזה ב"אור התורה", פירש בהרחבה בשתי רשימות בכתב יד קדשו, שצילום אחת מהן הופיע כאמור ב"התמים", וזה לשונה:

עוד נראה לענ"ד לפרש על פסוק ונאספו שמה כל העדרים, עפ"י הקדמה שמעתי מפה ק' כבוד אאזמו"ר

6. = מלחמת שבע השנים.

7. הרשימה ע"פ הנוסח ב"התמים", ובסוגריים מרובעים חלק מן התוספות שבנוסח השני.

התפארות כו', כן יש לעומת זה אהבה בסטרא-אחרא, תאוות רעים, וכן ביראה כו'.

והנה כדי לאכפא ולא הפכא לסטרא-אחרא, לכאורה האופן פשוט, דמיניה וביה לישדי ביה נרגא ע"י אהבה דקדושה שיעורר לה' פיל ויכניע האהבות זרות, וכן ע"י יראה הקדושה יפיל יראות רעות כו'. והוא כמשל המלחמה שנלחם כל חלק עם שכנגדו כו'.

אך באמת אין זה מספיק כ"כ לנצח המלחמה, כי הקליפה מתגברת ג'כ לעתים, כמ"ש ולאום מלאום יאמץ, אלא שיעירו כל ג' מדות דקדושה לעומת מדה א' דקליפה, וע"ז בודאי יפילו וינצחו אותה. והוא כמשל האטאקירען כו'. וכמו כן אח"כ יעירו ג' מדות דקדושה הנ"ל נגד מדה השנית דקליפה כו' עד כלותם.

ונראה לענ"ד לפרש שזהו פירוש הפסוק ונאספו כל העדרים, שהם אהבה ויראה ורחמנות דקדושה, אז דייקא וגללו את האבן שעל פי הבאר, וכמו שנתבאר למעלה⁸.

ניצחון "עקיף"

אך בזה בלבד טרם נשלם ה"ניגון" העולה מתרועות אותה מלחמה מפורסמת. בדרוש שכתב הרה"ק רבי הלל מפאריטש נ"ע, מתלמידי האדמו"ר האמצעי מליובאוויטש וחתנו הצמח צדק, לובש העניין כולו פנים שונות במקצת. עיקר עניינה של אסטרטגית ה"התקפה" - מסביר ר' הלל - הוא בהימנעות מקרב פנים כנגד פנים, שהוא רב סיכונים ואין ודאות מי ינצח בו, והעדפת כיתור האויב באופן שיחייב אותו להיכנע.

כאן הופך המסר העולה מן המלחמה, לדידו של ר' הלל, לעיקר גדול העומד ביסוד דרך החב"ד: במקום לפגוש את המידות הרעות כל אחת בפני עצמה ולנהל נגדה קרב פנים אל פנים, יטעין האדם את נשמתו באור ההשכלה האלקית, אשר תרומם אותו ותעצים אותו, ומתוך כך הרע ייכנע ויידחה מאליה:

8. מן המבואר כאן עולה כי יש צורך בכל שלוש המידות, ולא די במידת התפארת לבדה ששאר המידות כלולות בה. הרגיש בזה בלקוטי שיחות (המצוין להלן) ושם: "בלקו"ת ואתחנן ה' סוף ע"א שיעקב הוא תפארת שמחבר חסד וגבורה, ולכן הוא בלבדו גלל האבן מעל פי הבאר. אבל... עיקר הנצחון הוא דוקא כשיש גם הקוין חסד וגבורה כמו שהם בפני עצמם, ולא רק כמו שהם כלולים בתפארת, כדמוכח מדרוש הצמח צדק..."

שמעתי בשם הקדוש ר' אברהם בהרב המגיד נ"ע ז"ל שנתחדש אצלו דרך חדש בעבודה ממלחמת פרידריך, והוא ענין אטאקירין, שכפי הנראה אינם מתקרבים זה לזה ללחום זה עם זה כמקדם, רק אדרבא בורח משכנגדו, ואח"כ מסבב אותו עד שמוכרח להכנע.

כך דרך העבודה דמקדם הוא ללחום עם הרע, והוא עניין אתכפיא במדות מצד התבוננות השייך להתפעלות⁹. אך אצלו נתחדש ענין חדש, היינו שיתקשר את עצמו בבחי' עצם אלקות, והוא ההתבוננות בסודות עמוקים דפרצופים עליונים או דטעמי מצוות שאינם נוגעים להתפעלות אהבה כלל, ואעפ"כ נמשך אור האלקי בבחי' מקיף על הרע עד שנכנע ממילא (והוא ענין התורה שנקראת עוז ותושיה (סנהדרין כו, ב) להתיש כח הרע...

ואמר עוד שיש בזה הפרש, לפי סדר העבודה דמקדם המלחמה בפרט א', למשל כשמתבונן בענינים הנוגעים להתפעלות אהבה כמו כי הוא חייך, נעשה אצלו התפעלות אהבה, ואז ממילא נתהפך מדת אהבה הזרה... או כשהוא מתכונן בדברים הנוגעים ליראה, דהיינו מהתפשטות מדת מלכותו ברבוי רבבות הנבראים, וכולם עושים באימה וביראה כו', נולד אצלו התפעלות היראה, וממילא נעשה אתכפיא ביראות זרות, היינו שלא יתיירא בלתי לה' לבדו ולא יראות חיצוניות פן יחסר לחמו כו'. אבל לפי סדר העבודה הנ"ל, ההתקשרות הוא בעצם אלקות בדרך כלל, וממילא נעשה אתכפיא ואתהפכא בבחי' הרע ככל הפרטים כאחד¹⁰.

ברם, איך קיבלו דבריו של ר' אברהם תפנית שכזו? "המלאך" דיבר על מתקפה משולבת משלושה כיוונים כמשל לצירוף המידות זו לזו, ואילו אצל ר' הלל עיקרה של המתקפה הוא - ניצחון "עקיף" שלא באמצעות התמודדות ישירה, והנמשל הוא דווקא עבודת העיון, ההעמקה וההתבוננות!

את פתרונה של סתירה זו נוכל למצוא ב"לקוטי שיחות"¹¹:

9. כלומר: התבוננות שמשפיעה באופן ישיר על המידות שבלב בהתאם לתוכנה - אהבה או יראה וכדומה.

10. מגדל עז שם.

11. חלק כה, ע' 408 ואילך.

פרידריך השני מלך פרוסיה

וכמו כן יש להבין ההפרש שבין הספרי מוסר והחידוש שחדשו תלמידי הבעש"ט זללה"ה ותלמידי תלמידיו זכר כולם לחיי העולם הבא, כי בכל הספרים ספרי מוסר מבואר גנות המדות רעות ואיך שיש להרחיק מזה, למשל איך שיש לגנות הכבוד

והגאווה והמשגל, ויש בזה ריבוי מדריגות, וכאשר צריך למשש בכל פרטי מדותיו בכדי להרחיקה מעליו, לא ימלט משתי אלה, א' כי מצד חושבו כמה גדול תאוות הכבוד וכדומה ידבק בידו מאומה מן החרם (ער קריגט דערינען געפילקייט¹⁴), כידוע שזה סכנה גדולה להביט בעמקי הקליפות כמבואר בספרים. והב', כי אי אפשר ליגוף כל המדות רעות המוטבעים בו מתולדתו בגנות המדה לבד בלי הישאר מאומה, כי על כל פשעים תכסה אהבת עצמו ואינו רואה חוב לעצמו, וכל-שכן דקות המדה ומקורה ושרשה... וא"א שיגבר כ"כ על המדות לגרשם כלה גרש יגרשם.

משא"כ אחרי שיתבונן האדם בנפשו האלקית איך הקב"ה ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין כמבואר בכתבי קודש, ורובי עוצם ההתבוננות ביטול כל העולמות עליונים ותחתונים אצלו ית' וכולא קמיה כלא וכאין, תתהלל ותתלהט נפשו בשלהבת רשפי אש, ומקיף נפשו הבהמית עם כל עשר מדותיה עד בלי ימצא, כפי אשר שכלו של כאו"א משגת...

הנה מה עמוק ומתוק אותו "ניגון" שנתחבר על ידי רבי אברהם המלאך, שלימדו את חברי-תלמידו כ"ק אדמו"ר הזקן בעל התניא, שלימדו את נכדו חביבו בעל צמח-צדק, ושהוסבר ונתפרש על ידי תלמידו רבי הלל - וכל זאת עלה ונתברר מתרועעות מלחמותו וניצחונו של "פרידריך מלך פרייסין" - "ע"י תשועת ה' לו מלמעלה".

14. = הוא מקבל 'הרגש' בדבר.

המדות מצד עצמן הרי הן ג' מדות שונות, ג' קוין¹², שעליהן נאמר "זמן תורה לחוד", "זמן תפילה לחוד", ולאחר מכן בא ענין "הנהג בהן מנהג דרך ארץ".

אבל כל זאת הוא כפי שהמדות עומדות בגלוי, ועל דרך זה כאשר הן באות לאחר זה במעשה בפועל, שאז הן נחלקות למצוות עשה ומצוות לא תעשה וכו'; אבל בהמדות כפי שהן בשרשן, בהתבוננות במוחין - הנה שם עומדות הן כולן כאחד¹³.

הרי שדווקא עבודת ההתבוננות (באמצעות המוחין) היא הממזגת את שלוש המידות יחד, בהתאם לדברים שהביא הצמח-צדק, והכל עולה בקנה אחד כפתור ופרח.

חידוש הבעש"ט ותלמידיו

ברשימה נוספת, המופיעה אף היא ב"מגדל עז" (ושם מעיר העורך כי ייתכן שאף היא מאת ר' הלל), מתוארת גישה זו כחידושם של הבעש"ט ותלמידיו על פני השיטות המוסריות שקדמו לו:

אנו רואים שזה בזמננו נתחדשה תחבולה בעניני המלחמה. כי בזמן העבר היה מטכסיסי המלחמה מערכה מול מערכה דוקא, והגבורה היה מי שיתגבר על שכנגדו להרוג את שונאו יותר ממה שיהרוג שכנגדו ממערכתו, למנצח יחשב ושכנגדו מנוצח. ויש בזה שני חסרונות. הא', כיון שהמה נלחמים מערכה מול מערכה, ההכרח שיהרגו משני הצדדין אף מן המנצח לבסוף, והב' כי הנשארים מהמנוצח אפשר שיהיו הגיבורים וראשי העם ויש לחוש שברבות הימים יתגברו ויעמדו לו לשטן. וכדי להנצל מזה חדשו התחבולה הנקרא אטאהק (=התקפה) בל"א, כי יסבב את שונאו בלי הוודע לשונאו אנה פניו מועדות ללכת, והולך וסובב עד כי ימצא המנצח בתווך והיתה לו פני המלחמה פנים ואחור מכל צדדיו, עד כי ימצא מוכרח המנוצח לקבל עליו עול המנצח, כידוע מתכסיסי המלחמה.

12. הם ג' העמודים שעליהם העולם עומד: תורה (תפארת), עבודה (גבורה), גמילות חסדים (חסד), ובכלל זה כלל עשיית ופעולת האדם בעולם).

13. וראה שם רמז נפלא לדבר, שמנין השנים שחיו כל האבות יחד - היינו התכללות כל האבות - הוא חמש עשרה שנה, והיינו אותיות י"ה שבשם ה' הרמוזות לחכמה ובינה (ראה אגרת התשובה פרק ד), היינו שהתכללות המדות מתקיימת על ידי ההתבוננות שבחכמה ובינה.